
ИКОНОМИЧЕСКО БЛАГОСЪСТОЯНИЕ В СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Величка Николова

*Университет за национално и световно стопанство – София
Катедра „Икономикс“*

E-mail: vnikolova@unwe.bg

Резюме: Настоящото изследване се фокусира върху съпоставянето на страните от Европейския съюз по отношение на тяхното икономическо благосъстояние, като за целта е избрана съвкупност от индикатори, на базата на които държавите са групирани чрез използването на клъстерен анализ. Основната цел е да се установи подобряват ли във времето страните своите позиции по отношение равнището на икономическо благосъстояние или по-скоро се наблюдава изоставане.

Ключови думи: икономическо благосъстояние, Европейски съюз, клъстерен анализ.

URL: nsarhiv.uni-svishtov.bg

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.ea-nsa.2024.4.04.bg>

JEL: D60, H53, H75, I31.

Въведение

Благосъстоянието е понятие, което се характеризира по своята същност с многоаспектна природа. Въпреки че са различни гледните точки, от които може да се изследва, това, което ги обединява, е възможността, посредством разнообразни механизми за въздействие върху благосъстоянието да се постигне една обща цел, свързана с подобряване на положението както на отделната личност, така и на конкретните икономики, а защо не и на глобалното стопанство в неговата цялостност.

Обект на изследването е икономическото благосъстояние. **Предмет** е проследяването на общите характеристики и несходствата, които съществуват между страните от Европейския съюз съобразно тяхното равнище на икономическо благосъстояние. **Основната цел** на статията е да

се направи клъстерен анализ, с помощта на който да се обособят в самостоятелни клъстери страните от ЕС, групирани спрямо равнището им на икономическо благосъстояние въз основа на предварително избрани показатели за неговото измерване.

Икономическа природа на благосъстоянието

В най-общ план благосъстоянието се отличава с ясно изразена многоизмерност, произтичаща от различните аспекти, които засяга. Ето защо икономическата природа на благосъстоянието е само една от многото отправни точки, които могат да бъдат проследени и анализирани. Заедно с нея Стоянов (2007) обръща внимание на три допълнителни компонента – природен, социално-политически и духовно-културен. В съдържателен план в научната литература се наслагва съвкупност от гледни точки, които дават яснота за смисловото съдържание на термина икономическо благосъстояние. При дефинирането му OECD (2013) го обвързват с материалните условия на живот, в резултат на които хората получават възможност да консумират различни видове блага и услуги. Фокусирайки се върху икономическата теория на благосъстоянието, Йотова (2008) представя понятието посредством функция на общественото производство, чрез която се осигурява задоволяване на текущите и зараждащите се човешки потребности. Quiros-Romero & Reinsdorf (2020) поставят ясна разграничителна линия между благосъстояние и икономическо благосъстояние, като второто обвързват именно с текущото потребление и необходимите ресурси за неговото осъществяване, сред които богатство, доход и време.

Съпоставянето на страните по отношение на равнището им на икономическо благосъстояние е твърде сложна задача, защото това изисква аргументиран избор на показатели, за които е налична статистическа информация и които индикатори в значителна степен могат да обхванат различни аспекти от обществения живот както на микро, така и на макрониво. Когато като водеща цел е поставено изграждането на икономика на благосъстоянието, Llana-Nozal et al. (2019) посочват, че това може да се случи посредством четири основни канала, сред които образование, здравеопазване, социално осигуряване и равенство между половете. Сходни механизми открояват Lee & Goh (2023) като подчертават, че насърчаването на щастието е предпоставка за повишаване на икономическото благосъстояние, като в тази връзка правителствените политики трябва изрично да бъдат съобразени с конкретните потребности на гражданите и предизвикателствата, пред които е изправена държавата. Dang (2024), изследвайки връзката между благосъстоянието и икономическия растеж, също набляга

върху това, че икономическите политики трябва да се фокусират не толкова върху самия растеж, а по-скоро върху специфичните фактори, които му влияят.

Глобализацията и бързото развитие на технологиите разкриват необходимостта от отчитане на нови детерминанти при изследване на икономическото благосъстояние. В подкрепа на това Nouria (2024) набляга върху ролята на дигиталната трансформация, като в контекста на икономиката на Алжир достига до извода, че за повишаването на икономическото благосъстояние съществен принос има развитието на технологиите, а това от своя страна е неразривно свързано с фокус върху сферата на образованието. Faris & Nilasari (2024) заключават, че именно инвестирането в образование е средството, чрез което държавите могат да повишат своето икономическо благосъстояние, защото това е предпоставка за нарастване на производителността на труда, постигане на дългосрочен икономически растеж, създаване на работни места и намаляване на неравенството в разпределението на доходите и богатството.

Индикатори за измерване на икономическото благосъстояние и използвана методология за провеждане на изследването

В изследването е извършена клъстеризационна процедура при предварително зададен брой на отделните клъстери (чрез използване на K-Means Cluster Analysis). При това положение са определени три клъстера, отличаващи се с различно представяне по отношение на равнището на икономическо благосъстояние, по-конкретно отлично (първи клъстер), много добро (втори клъстер) и добро (трети клъстер). За целите на настоящия анализ се възприема, че държавите, които попадат в първата група, е удачно да се определят като *проспериращи*. Част от втория клъстер са страни, които могат да се окачествят като *напредващи*, а в третата група място намират т.нар. *догонващи* страни.

В настоящото изследване за измерване на икономическото благосъстояние се използва съвкупност от осем индикатора с основен източник на информация статистическата база с данни на Евростат. С оглед избора на показатели, които да се включат в анализа, е необходимо да се направи уточнението, че извън участващите със сигурност е уместно място да намерят и други. Един от възможните примери в това отношение е коригираният брутен разполагаем доход на домакинствата на човек от населението. Невъзможността обаче да се набави информация за всички страни и години, към момента на изготвяне на изследването, затруднява използването и на други показатели.

В статията са подбрани такива индикатори, които имат пряко отношение към икономическата природа на благосъстоянието, като извън обхвата на анализа остават екологичният, социалният и субективният аспект на изследвания проблем. В тази връзка при анализирането на икономическото благосъстояние често срещано е, то да се измерва посредством показатели, отнасящи се до доходите, потреблението, богатството на домакинствата и неравенството в разпределението на доходите (OECD, 2020). Към тях Osberg & Sharpe (2010) добавят и т.нар. икономическа сигурност, част от която е рискът от загубата на работа и безработицата. Поради тази причина показателите, използвани в настоящия анализ, преимуществено се отнасят до материалното положение на домакинствата, а също така засягат и други фактори, които пряко рефлектират върху просперитета и възможностите за развитие на икономическите субекти като например продължителната безработица, образованието и фокуса върху дигитализацията. Несъмнено възможността за използване на интернет в домашни условия е необходимо условие за бърз достъп, от една страна, до разнообразие от електронни услуги и информация, а от друга страна, спомага за работа и обучение от разстояние, съответно при условие, че работодателите и обучаващите са предоставили такива възможности.

В съвременните научни изследвания честа практика е да се набляга върху ограниченията на БВП като измерител на икономическото благосъстояние, но същевременно с това неговата роля не следва да се омаловажава, а напротив информацията, която предоставя, е удачно да се допълни със съвкупност от други социално-икономически показатели. В този контекст от OECD (2023) акцентират върху това, че, когато става въпрос за измерване на икономическото благосъстояние, е целесъобразно да се използват и индикатори, които са пряко свързани с поведението на домакинствата.

Като се вземат предвид изложените по-горе съображения, за целите на настоящия клъстерен анализ се използват следните показатели:

- ✓ Коефициент на Джини (GI);
- ✓ Коефициент на продължителна безработица, в %, (UNL);
- ✓ БВП на човек от населението в стандарти на покупателната способност (GDP);
- ✓ Население в риск от бедност или социално изключване, в %, (PPS);
- ✓ Дял на лицата, които не могат да се справят с неочаквани финансови разходи, в %, (IUE);
- ✓ Дял на лицата, които не могат да си позволят да заплатят едноседмична годишна почивка извън дома, в %, (IHH);

✓ Дял на лицата, които не могат да си позволят интернет връзка за лична употреба у дома, в %, (PIH);

✓ Дял на лицата с висше образование, в %, (TED).

В хода на анализа е направен избор да се съпоставят получените резултати за три отделни години, по-конкретно 2015, 2020 и 2023 г. Това е продиктувано с оглед да се проследи във времето, дали настъпват съществени различия между страните по отношение равнището им на икономическо благосъстояние преди, по време на и поетапно след проявленията на кризата с COVID-19.

Клъстеризация на страните от Европейския съюз съобразно равнището им на икономическо благосъстояние

Преди да се пристъпи към същинския анализ, внимание се обръща на статистическата значимост на включените в изследването променливи. От Таблица 1 се забелязва, че те са статистически значими при риск за грешка от 5 %. Единствено през 2020 г. променливите „коэффициент на продължителна безработица“ и „дял на лицата, които не могат да си позволят интернет връзка за лична употреба у дома“, могат да се приемат за статистически значими при риск за грешка от 10 %.

Таблица 1

Статистическа значимост на включените в изследването променливи

Променливи	Sig.		
	2015	2020	2023
GI	0,039	0,046	0,053
UNL	0,037	0,081	0,014
GDP	0,000	0,000	0,000
PPS	0,032	0,011	0,007
IUE	0,001	0,000	0,000
INH	0,000	0,000	0,000
PIH	0,037	0,086	0,044
TED	0,009	0,023	0,018

Източник: Резултати от SPSS при използване на данни от Евростат и приложение на клъстерен анализ.

При формирането на клъстерите най-силно доминиращо влияние по отношение на диференциацията има променливата „БВП на човек от населението в стандарти на покупателната способност“ и през трите анализирани години. Аналогично, най-слабо влияние индикира променливата „коэффициент на продължителна безработица“.

В Таблица 2 и 3 са систематизирани резултатите от групирането на страните, в резултат на което може да се придобие представа за принад-

лежността на всяка от държавите към предварително дефинираните клъстери през отделните години, а също така и за разстоянието на всяка държава от клъстерния център. В **първи клъстер** попадат така определените *проспериращи* държави, към които се отнасят Ирландия и Люксембург. Тези страни участват в групата през 2020 и 2023 г., като единствено през 2015 г. в първия клъстер попада само Люксембург.

Във **втория клъстер** място намират т.нар. *напредващи* държави. Характерно за тях е, че през 2020 и 2023 г. клъстерът не променя състава си, като към него се отнасят Белгия, Финландия, Франция, Швеция, Австрия, Нидерландия, Германия, Дания, Малта, Чехия и Словения. Това не е присъщо за 2015 г., когато от втория клъстер отсъстват Малта, Чехия и Словения. Ето защо може да се достигне до извода, че тези три държави отбелязват напредък през 2020 и 2023 г. спрямо 2015 г. по отношение равнището им на икономическо благосъстояние. Като се съпоставят средните вътреклъстерни разстояния и през трите анализирани години, се установява, че във втория клъстер осезаемо нараства сближаването на страните, за което е показателно намаляването на средното вътреклъстерно разстояние с приблизително 2,5 п.п. през 2023 спрямо 2015 г.

Таблица 2

Разстояния до клъстерните центрове и групиране на страните от ЕС в оформените клъстери за 2015 г.

Година	Разстояния до клъстерните центрове		
	Първи клъстер	Втори клъстер	Трети клъстер
2015	Люксембург (0,000)	Дания (5,396) Нидерландия (7,994) Австрия (8,380) Германия (10,013) Белгия (10,975) Швеция (14,924) Финландия (20,216) Франция (22,825) Ирландия (61,031)	Португалия (8,857) Полша (11,124) Литва (13,301) Гърция (16,129) Словакия (17,795) Латвия (19,363) Испания (20,579) Кипър (21,007) Естония (21,539) Италия (24,115) Словения (24,777) Хърватия (27,759) Унгария (27,811) Чехия (28,635) Малта (35,345) България (36,661) Румъния (39,033)

Източник: Резултати от SPSS при използване на данни от Евростат и приложение на клъстерен анализ.

Третият клъстер, в който попадат т.нар. *догонващи* страни, е най-многоброен. Тези държави се отличават с предимно по-слабо представяне по отношение на изследваните индикатори в сравнение със страните от първия и втория клъстер. Въпреки това е необходимо да се отбележи, че е възможно по определени показатели някои от включените страни да се представят по-добре в сравнение с държави от първите два клъстера, но съобразно цялостното им представяне по всички индикатори мястото им остава в третата група. През 2020 и 2023 г. третият клъстер не променя състава си от четиринадесет държави, сред които Унгария, Португалия, Испания, Латвия, Литва, Полша, Словакия, Хърватия, Естония, Кипър, Италия, Гърция, България и Румъния. В сравнение с 2020 и 2023 г. през 2015 г. част от третата група са седемнадесет страни.

Таблица 3

Разстояния до клъстерните центрове и групиране на страните от ЕС в оформените клъстери за 2020 и 2023 г.

Година	Разстояния до клъстерните центрове		
	Първи клъстер	Втори клъстер	Трети клъстер
2020	Ирландия (27,959) Люксембург (27,959)	Белгия (8,322) Финландия (9,179) Франция (12,464) Швеция (13,490) Австрия (13,928) Нидерландия (18,051) Германия (18,769) Дания (20,128) Малта (23,211) Чехия (24,575) Словения (25,864)	Унгария (8,059) Португалия (9,224) Испания (12,286) Латвия (14,421) Литва (16,872) Полша (18,001) Словакия (19,765) Хърватия (20,381) Естония (20,944) Кипър (21,625) Италия (21,870) Гърция (25,240) България (26,362) Румъния (30,488)
2023	Ирландия (16,403) Люксембург (16,403)	Финландия (7,893) Белгия (9,723) Швеция (11,653) Австрия (11,891) Франция (14,426) Германия (14,784) Малта (16,064) Дания (16,314) Нидерландия (21,495) Словения (21,529) Чехия (23,909)	Португалия (8,812) Хърватия (8,818) Унгария (10,798) Испания (12,152) Литва (14,260) Латвия (14,365) Словакия (15,610) Гърция (16,634) Естония (16,932) Полша (17,185) Италия (22,554) България (22,673) Кипър (23,042) Румъния (29,755)

Източник: Резултати от SPSS при използване на данни от Евростат и приложение на клъстерен анализ.

Съществено е да се отбележи, че за разлика от 2015 г. през 2020 и 2023 г. част от третия клъстер не са Словения, Чехия и Малта, които устойчиво се позиционират във втората група и повишават своето ниво на икономическо благосъстояние. Изследвайки държавните преразпределителни политики в ЕС, Цоклинова (2022) достига до извода, че именно постоянството и фискалната дисциплинираност дават своето положително отражение върху благосъстоянието в страни като Чехия и Малта. По подобие на втория клъстер и в третия са налице процеси по сближаване на участващите страни, като за разлика от втората група в третата това е по-значително, за което свидетелства намаляване на средното вътрекълъстерно разстояние с близо 6,5 п.п. през 2023 спрямо 2015 г.

В Таблица 4 са систематизирани резултатите от формиралите се финални клъстерни центрове. Както вече беше посочено, с доминиращо значение за диференциацията на страните и съответно тяхното групиране е стойността на показателя „БВП на човек от населението в стандарти на покупателната способност“. В тази връзка показателно за първата група от страни е постигането на изключително високи стойности на индикатора в сравнение с втория и третия клъстер. През 2015 г. стойността му надхвърля близо три пъти средното равнище за ЕС-27, като това е валидно за единствената участваща държава в състава на клъстера – Люксембург. През 2020 и 2023 г., въпреки че се наблюдава спад спрямо 2015 г., „БВП на човек от населението в стандарти на покупателната способност“ за така определените проспериращи страни надвишава с малко над два пъти средната стойност на равнище ЕС-27.

Характерно за клъстера с напредващите страни е, че се поддържат стойности на „БВП на човек от населението в стандарти на покупателната способност“ близки до и дори надвишаващи с малко средните за ЕС-27, за разлика от догонващите държави, при които показателят остава под средните нива за ЕС-27. Определени държави, като България, Хърватия, Гърция и Румъния, значително изостават от средните стойности за ЕС-27, като този извод е особено валиден за 2015 г. Въпреки това положително впечатление прави, че в догонващите страни, за разлика от проспериращите (с изключение на Люксембург) и напредващите, се забелязва доста по-бърз напредък, свързан с поетапно нарастване на разглеждания показател през 2023 в сравнение с 2015 г. Така например, докато през 2015 г. в България стойността на „БВП на човек от населението в стандарти на покупателната способност“ е почти половината от средната за ЕС-27, през 2023 г. показателят съставлява около две трети от средната стойност. Сходни изводи по отношение на напредъка могат да се направят и за други страни, част от третия клъстер, сред които Румъния, Хърватия, Кипър, Литва, Латвия, Естония, Унгария, Португалия и Полша.

Таблица 4

Финални клъстерни центрове

2015			
Показатели	Клъстери		
	Първи	Втори	Трети
GI	28,5	27,6	31,87
UNL	1,9	2,77	6,18
GDP	282	129,11	75,82
PPS	18,4	19,16	26,89
IUE	23	28,81	47,1
IHH	13,1	20,58	47,6
PIH	1,2	2,28	7,28
TED	35,2	31,59	24,28
2020			
GI	29,4	27,18	31,06
UNL	1,55	1,34	3,08
GDP	233	113,73	76,29
PPS	19,5	17,05	23,51
IUE	27,95	23,77	38,49
IHH	19,8	17,89	38,5
PIH	1,55	1,27	4,61
TED	41,85	32,87	28,25
2023			
GI	29	27,55	31,08
UNL	1,4	1,21	2,64
GDP	225	111,18	79,79
PPS	20,3	17,40	23,04
IUE	29,2	23,06	36,79
IHH	17,15	18,95	37,29
PIH	0,9	1,12	2,74
TED	46,15	34,08	30,19

Източник: Резултати от SPSS при използване на данни от Евростат и приложение на клъстерен анализ.

За проспериращите държави, включващи се в първия клъстер, е характерно поддържането на едни от най-високите стойности не само на „БВП на човек от населението в стандарти на покупателната способност“, но и на индикатора „дял на лицата с висше образование“. Отличителна особеност за Ирландия и Люксембург е, устойчивата тенденция делът на

лицата с висше образование във възрастовия диапазон между 15 и 64 години да достига малко под 50 % от населението. Напредващите държави се подкрепят непосредствено след проспериращите по този показател. Във втория клъстер най-добро представяне регистрират Швеция, Нидерландия, Франция и Белгия, при които във времеви аспект делът на лицата с висше образование плавно се доближава до 40 %, а за някои държави, какъвто е примерът с Швеция, дори и надхвърля тази стойност. При догонващите страни с най-добри позиции се отличават Кипър, Испания, Литва, Латвия и Естония. По този индикатор следва да се поясни, че Кипър притежава отличителните особености по-скоро на проспериращите страни, като през 2023 г. делът на лицата с висше образование възлиза на 46 %. В сравнение с 2015 г., през 2023 г. в Кипър показателят нараства с 9,6 п.п. От всички държави най-голям напредък през 2023 г. спрямо 2015 г. отчита Малта, при която делът на лицата с висше образование нараства с приблизително 11 п.п. Сходен извод за тази страна може да се направи и за 2020 г., когато нарастването спрямо 2015 г. е с 8,3 п.п. Постигането на значително по-добро представяне в сферата на образованието допълнително спомага за подобряване на икономическото благосъстояние на Малта и установяването ѝ през 2020 и 2023 г. в групата на напредващите държави за разлика от 2015 г., когато се позиционира при догонващите страни. До аналогично заключение може да се достигне и за Словения и Чехия, при които също е налице нарастване дела на лицата с висше образование, макар и със осезаемо по-ниски размери, съпоставени с тези за Малта, но все пак допринасящи за преместването на страните през 2020 и 2023 г. в състава на напредващите държави.

Степента на неравенство в разпределението на доходите, измерена чрез коефициента на Джини, е най-ниска и през трите анализирани години в групата на напредващите страни и най-вече в Чехия, Белгия, Словения и Финландия (под 27). Според Ненкова (2021) за по-ниската степен на доходно неравенство в страни като Белгия и Финландия съществена роля играят социалната и данъчната им система. От напредващите страни най-голям прогрес се наблюдава в Белгия, където през 2023 г. коефициентът на Джини е с 2 п.п. по-нисък спрямо 2015 г. Противоположно на това, най-сериозно забавяне по този показател се забелязва в Малта, в която през 2023 г. показателят е с приблизително 5 п.п. по-висок спрямо 2015 г.

Характерно за догонващите страни е, че се характеризират с доста висока степен на неравенство в разпределението на доходите. Изключение от това прави единствено Словакия, която спрямо всички държави-членки на ЕС се отличава с най-ниски стойности на анализирания индикатор (под 22 в рамките на периода 2020–2023 г., както и стойности, ненадвишаващи 24,3 от 2015 г. насам). Въпреки високите нива на доходно неравенство

в догонващите страни, следва да се обърне внимание на това, че преобладаваща част от тези държави (с изключение на България и Унгария) успява да намалят степента на неравенство през 2023 г. в сравнение с 2015 г. Най-значимо е това намаление в Румъния (6,4 п.п.), Кипър (4 п.п.), Полша (3,6 п.п.), Испания (3,1 п.п.) и Естония (3 п.п.). Прогресът, който показват догонващите страни в посока намаление на неравенството през 2023 спрямо 2015 г., е доста по-голям в сравнение с този, който регистрират напредващите държави. При голяма част от държавите във втория клъстер по-скоро е налице противоположната тенденция на нарастване степента на неравенство. Изключение от това се наблюдава единствено в Белгия, Чехия, Германия, Нидерландия и Словения. От всички анализирани държави за 2023 г. в Малта в най-голяма степен е нараснало неравенството в разпределението на доходите (с 4,9 п.п.).

На базата на получените стойности за финалните клъстерни центрове се забелязва, че напредващите страни запазват устойчиви позиции през 2020 и 2023 г. по поддържане на най-ниски стойности на индикаторите „население в риск от бедност или социално изключване“, „коефициент на продължителна безработица“ и „дял на лицата, които не могат да се справят с неочаквани финансови разходи“. За разлика от 2020 и 2023 г. през 2015 г. проспериращите държави се отличават с най-ниски стойности по тези показатели. И през трите анализирани години догонващите страни се характеризират с най-слабо представяне по отношение на споменатите индикатори, което е предпоставка за поддържане на по-ниски равнища на икономическо благосъстояние. По-детайлно, като се съпоставят данните за коефициента на продължителна безработица през 2023 и 2015 г., следва да се обърне внимание на това, че независимо в кой от клъстерите попада, всяка страна макар и в различна степен отбелязва напредък. Единствено в Швеция показателят нараства с 0,3 п.п. През 2023 г. в сравнение с 2015 г. най-съществено намаление на продължителната безработица се индикира в държави от групата на догонващите и по-специално Гърция (с 10,2 п.п.), Хърватия (8,1 п.п.), Испания (7,1 п.п.), Словакия (5 п.п.), Кипър (5 п.п.), Португалия (4,9 п.п.) и България (3,8 п.п.). Положително впечатление прави, че през 2023 г. в повечето от страните от ЕС се установява спад в продължителната безработица в сравнение със стойностите в началото на кризата с COVID-19.

През 2023 спрямо 2015 г. по подобие на представянето на страните по отношение на продължителната безработица и при показателя „население в риск от бедност или социално изключване“ догонващите страни се открояват с постигането на най-значително намаление на индикатора (България (13,3 п.п.), Румъния (12,5 п.п.), Унгария (10,9 п.п.), Гърция (6,3

п.п.), Португалия (6,3 п.п.), Полша (6,2 п.п.) и Кипър (6,1 п.п.)). При съпоставянето на 2023 и 2020 г. се индикират доста големи различия както между отделните клъстери, така и между държавите, част от даден клъстер. Изненадващо през 2023 г. в сравнение с 2020 г., макар и в незначителни размери, в проспериращите държави се отчита нарастване на населението в риск от бедност или социално изключване – в Ирландия с 0,1 п.п., респ. в Люксембург с 1,5 п.п. В групата на догонващите страни се наблюдават съществени различия в борбата с бедността и социалното изключване. Най-голям напредък е постигнат в Румъния, България и Италия, където през 2023 спрямо 2020 г. индикаторът намалява съответно с 3,6 п.п., 3,5 п.п. и 2,1 п.п. Най-голямо изоставане е налице в Словакия, при която делът на населението в риск от бедност или социално изключване е нараснал с 3,8 п.п. В доминираща част от напредващите страни се отчита неблагоприятна тенденция, изразяваща се в нарастване на анализирания показател през 2023 спрямо 2020 г., като изключение правят единствено Белгия, Малта, Нидерландия и Словения. Чехия е страната-членка на ЕС, която през 2015, 2020 и 2023 г. успява да постигне най-нисък дял на населението, изложено на риск от бедност и социално изключване (в диапазона между 11,5 и 13 %), докато Румъния (между 32 и 44,5 %) и България (между 30 и 43,3 %) са страните с най-влошени стойности на показателя.

Като се проследява развитието на страните съобразно „дял на лицата, които не могат да се справят с неочаквани финансови разходи“, може да се достигне до заключението, че през 2023 спрямо 2015 г. в почти всички страни (с изключение на Германия, Люксембург, Австрия и Швеция) е налице подобрене, като в някои държави то е доста осезаемо. Примерите в тази посока са свързани с държави и от трите клъстера – Унгария (намаляние на индикатора с 40,7 п.п.), Кипър (22,9 п.п.), Словения (20,2 п.п.), Хърватия (18,4 п.п.), Полша (16,6 п.п.), Чехия (16,3 п.п.) и Ирландия (15,9 п.п.). При сравнение на представянето на икономиките през 2023 спрямо 2020 г. се установява, че в голяма част от тях кризата с COVID-19 не е довела до рязко нарастване на анализирания показател и страните са запазили сравнително стабилни позиции. В продължение на това, през 2023 г. спрямо 2020 г., сред държавите, които отчитат най-осезаемо намаляние на дела на лицата, които не могат да се справят с неочаквани финансови разходи, попадат Хърватия (7,5 п.п.), Кипър (7 п.п.), Словения (6,9 п.п.) и Гърция (6,4 п.п.). За това положително влияние оказват и предприетите действия от страна на правителствата в опита да се преодолее кризата с COVID-19. Ангелов (2021), проследявайки динамиката на бюджетните показатели на балканските страни в контекста на пандемията, акцентира именно върху приоритизирането на възможността, икономическите

агенти да разполагат с необходимите им финансови средства, за което допринасят различни форми на облекчения в сферата на данъчното облагане, а също така и предоставянето на безвъзмездни средства и преференциални заеми. Паралелно, в Австрия, България, Словакия, Швеция, Испания, Люксембург, Ирландия, Финландия, Дания и Чехия е налице нарастване на показателя.

През 2015 и 2023 г. държавите от първия клъстер поддържат най-ниски стойности на показателите „дял на лицата, които не могат да си позволят да заплатят едноседмична годишна почивка извън дома“ и „дял на лицата, които не могат да си позволят интернет връзка за лична употреба у дома“. През 2020 г. водещото място по тези индикатори принадлежи на страните от втория клъстер. През трите анализирани години догонващите страни поддържат най-високи стойности на показателите, а това от своя страна е предпоставка за влошаване на икономическото им благосъстояние.

При проследяване на представянето на страните съобразно дела на лицата, които не могат да си позволят да заплатят едноседмична годишна почивка извън дома, се забелязва, че и през трите изследвани години, на фона на всички държави, представители на проспериращите (Люксембург) и част от напредващите страни (Дания, Нидерландия, Финландия и Швеция) устойчиво поддържат най-ниски стойности на показателя (в границите до 17 %). Значително по-висок е делът (надвишаващ 40 %) в някои от догонващите страни, сред които България, Гърция, Хърватия, Унгария и Румъния. В сравнителен план през 2023 спрямо 2015 г. най-осезаемо намаление на дела на лицата, които не могат да си позволят да заплатят едноседмична годишна почивка извън дома, е налице в част от проспериращите и догонващите страни, по-конкретно Хърватия (26,4 п.п.), Ирландия (18,4 п.п.), Кипър (17,5 п.п.), Полша (16,4 п.п.), България (16,2 п.п.) и Италия (15 п.п.). Нарастване на индикатора се наблюдава само от представители на напредващите държави, а именно Германия (с 3,1 п.п.), Австрия (2,2 п.п.), Швеция (2 п.п.) и Франция (1,1 п.п.). През 2023 г. в сравнение с 2020 г. в почти половината от страните, без значение в кой клъстер попадат, нараства делът на лицата, които не могат да си позволят да заплатят едноседмична годишна почивка извън дома, като най-голямо увеличение се регистрира в Австрия (с 6,9 п.п.), България (4,9 п.п.), Унгария (4,5 п.п.) и Румъния (3,4 п.п.), което е възможна индикация за намаляване на икономическото им благосъстояние.

През 2023 г. в сравнение с 2015 г. всички страни (с изключение на Австрия) успяват да намалят дела на лицата, които не могат да си позволят интернет връзка за лична употреба у дома. В сравнителен план между отделните клъстери са налице определени различия, като най-съществено

подобрение по този показател се регистрира от догонващите страни. Румъния е първенец по най-значимо намаление на индикатора (17,8 п.п. през 2023 спрямо 2015 г.), следвана от България (8,4 п.п.), Гърция (8,1 п.п.), Латвия (5,3 п.п.), Литва (5 п.п.), Унгария (4,8 п.п.) и Португалия (4,7 п.п.). По този начин през 2023 г. делът на лицата, които не могат да си позволят интернет връзка за лична употреба у дома в рамките на страните от ЕС, се изменя в диапазона от 0,3 до 7,3 %. В сравнение с това през 2015 г. долната и горната граница са осезаемо завишени, като показателят е в рамките от 1,1 до 25,1 %.

Таблица 5

Разстояния между финалните клъстерни центрове

	I и III	I и II	II и III
2015	211,040	153,235	63,817
2020	158,857	119,744	46,212
2023	147,723	114,681	39,681

Източник: Резултати от SPSS при използване на данни от Евростат и приложение на клъстерен анализ.

В Таблица 5 е обобщена информация за получените разстояния между финалните клъстерни центрове. На тази база може да се достигне до извода, че спрямо първоначалната избрана година на изследване, като цяло през 2020 и 2023 г. се засилва сближаването между страните и от трите клъстера, изразено чрез плавно намаление на разстоянията между финалните клъстерни центрове. В по-конкретен план в най-голяма степен през 2023 спрямо 2015 г. са се намалили разстоянията между проспериращите и догонващите страни, а в най-малка степен между напредващите и догонващите.

Като цяло и през трите анализирани години най-голямо остава различието между проспериращите и догонващите страни, а най-малко между напредващите и догонващите държави. В сравнителен план с най-бързи темпове се редуцира хетерогенността между първи и трети клъстер, а с най-бавни между втори и трети.

Заклучение

Изследването на икономическото благосъстояние предполага да се вземат под внимание множество фактори, имащи отношение както за отделния индивид, така и за икономиката като цяло. При изготвянето на

сравнителни анализи, обхващащи определени групи от страни, съществена трудност е, от една страна, да се аргументира изборът на индикатори, имащи пряко отношение към изучаването на икономическото благосъстояние, а от друга страна, да се набави необходимата статистическа информация по години и държави, което да спомогне за целесъобразната съпоставка. В случай че поради чисто обективни причини не са налице данни за избрани индикатори, се налага, на тяхно място да се включат нови, които по удачен начин да се обвържат с цялостната логика на анализа.

Клъстеризацията на страните от ЕС съобразно тяхното икономическо благосъстояние показва поэтапни стъпки, макар и с различен интензитет в посока намаляване на различията между отделните страни както в рамките на даден клъстер, а също така и между отделните клъстери като цяло. Процесът по редуцирането на хетерогенността е особено застъпен за групата на догонващите страни, които в най-общ план, макар че проявяват тенденцията да изостават в стойностно изражение по показателите, измерващи икономическото благосъстояние, показват най-голям напредък в опита си да подобрят своите позиции. При съпоставянето на 2023 с 2015 г. в голяма част от страните без значение, към кой от клъстерите принадлежат, се отчитат благоприятни тенденции в изменението на изследваните индикатори. Използваните в настоящото изследване измерители на икономическото благосъстояние няма как да не останат в определена степен повлияни от проявленията на пандемията, но следва да се отбележи, че съпоставянето на показателите през 2023 с тези през 2020 г. не дава основание да се твърди, че са налице съществени при това твърде неблагоприятни отклонения в техните стойности.

Използвани източници

- Ангелов, А. (2021). Динамика на бюджетните показатели на балканските страни в условията на COVID-19. *Сборник с доклади от Шестнадесетата международна научна конференция на младите учени на тема: „Икономиката на България и Европейския съюз: Предизвикателството COVID-19“*, Издателство „Св. Григорий Богослов“, София, 118-125.
- Йотова, Л. (2008). Благосъстоянието преди и след членството на България в Европейския съюз: между очакванията и реалностите. *Годишник на УНСС*, Университетско издателство „Стопанство“, 289-342.
- Ненкова, П. (2021). Подходно неравенство и преразпределително въздействие на държавната намеса в европейските страни. *Бизнес посоки*, (1), 25-42.
- Стоянов, В. (2007). *Богатство и благосъстояние*. ИК „Галик“.

- Цоклинова, М. (2022). Държавни преразпределителни политики в страните членки на ЕС: сравнителни характеристики. *Диалог*, (4), 32-51.
- Dang, X. (2024). An empirical study on the relationship between economic growth and public welfare. *Highlights in business, economics and management*, (24), pp. 166-171. <https://doi.org/10.54097/0q7esv66>.
- Eurostat. (2024). Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (Accessed: 9 October 2024).
- Faris, M. & Nilasari, A. (2024). The role of investment in education in enhancing economic welfare. *International student conference on business, education, economics, accounting, and management (ISC-BEAM)*, 2(1), pp. 67-79. <https://doi.org/10.21009/ISC-BEAM.012.05>.
- Quiros-Romero, G. & Reinsdorf, M. B. (2020). Measuring economic welfare: What and How?. *Policy Papers*, 2020(028). <https://doi.org/10.5089/9781513544588.007>.
- Lee, Y-Y. & Goh, K-L. (2023). The happiness-economic well-being nexus: New insights from global panel data. *Sage Open*, 13(4). <https://doi.org/10.1177/21582440231199659>.
- Llena-Nozal, A., Martin, N. & Murtin, F. (2019). The economy of well-being: Creating opportunities for people's well-being and economic growth. *OECD Statistics Working Papers*, No. 2019/02, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/498e9bc7-en>.
- Nouria, K. (2024). The role of digital transformation in achieving economic well-being the case of Algeria. *WSEAS Transactions on business and economics*, (21), pp. 1698-1712, doi: 10.37394/23207.2024.21.139.
- OECD. (2013). Economic well-being. In *OECD Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth*, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264194830-5-en>.
- OECD. (2020). *How's Life? 2020: Measuring Well-being*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9870c393-en>.
- OECD. (2023). Economic policy making to pursue economic welfare. *OECD Report for the G7 Finance Ministers and Central Bank Governors*, May 2023, Japan, OECD, Paris.
- Osberg, L. & Sharpe, A. (2010). The index of economic well-being. *Challenge*, 53(4), pp. 25-42, <https://doi.org/10.2753/0577-5132530402>.

Величка Николова е главен асистент, доктор по икономика, в катедра „Икономика“ при Университета за национално и световно стопанство–София, България. **Научни интереси:** държавен дълг, икономически растеж, икономика на обществения сектор, глобална икономика.

ORCID ID: 0000-0002-2920-4061

ISSN 0323-9004

Народно стопански архив

Свищов, година LXXVII книга 4 - 2024

**Влияе ли се развитието на търговията
от изградеността на пътната мрежа**

**Swot анализ на териториални общности
в Житомирска област**

**Роля на оповестените в интернет ценности
за Бизнес организациите в България**

**Икономическо благосъстояние в страните
от Европейския съюз**

Поведение на поколението Z на пазара на труда

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Теодора Димитрова – главен редактор
Доц. д-р Светослав Илийчовски – зам.-главен редактор
Проф. д-р Тодор Кръстевич
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Жельо Вътев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Анатолий Асенов

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Финансов университет при Правителството на Руската федерация, Москва (Русия).
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Молдовска академия за икономически изследвания, Кишинев (Молдова).
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Одески държавен икономически университет, Одеса (Украйна).
Проф. д-р ик.н. Андрей Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Тернопол (Украйна).
Проф. д-р Кен О'Нийл – Университет Ълстер (Ирландия)
Проф. д-р Ричард Торп – Университет Лийдс (Великобритания)
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Умански национален аграрен университет, Уман (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев (Украйна)
Доц. д-р Мария Стефан – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Анисоара Дуика - Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р Владимир Климух – Брановички държавен университет, Бранович (Беларус)

Екип за техническо обслужване:

Технически секретар: Елена Петкова
Стилов редактор: Анка Танева
Превод английски: ст. преп. Венцислав Диков и ст. преп. д-р Маргарита Михайлова

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Теодора Димитрова – главен редактор
☎ (+359) 631 66 201
Елена Петкова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 201, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg
Милена Александрова – компютърен дизайн
☎ (+359) 888 303 402, e-mail: m.aleksandrova@uni-svishtov.bg

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXVII, КНИГА 4 – 2024

СЪДЪРЖАНИЕ

**Донка Желязкова, Михал Стоянов,
Десислава Гроздева, Юлия Христова**
Влияе ли се развитието на търговията
от изградеността на пътната мрежа / 3

О. Булуй, С. Трохимишин
Swot анализ на териториални общности в Житомирска област / 20

Илиан Минков
Роля на оповестените в интернет ценности
за Бизнес организациите в България / 41

Величка Николова
Икономическо благосъстояние в страните
от Европейския съюз / 56

Тамара Калистратова
Поведение на поколението Z на пазара на труда / 72